

A Magyar Tudományos Akadémia posztdoktori ösztöndíjasainak beszámolói

2013-2015

Szabó Ferenc János

Interpretáció – recepció – hatástörténet. Modern opera és modern operai előadóművészet Budapesten a századfordulón (1890–1918)

MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont,
Zenetudományi Intézet
Témavezető: Dalos Anna

A 2013 májusában beadott pályázat egy monográfia előkészítéséhez szükséges kutatás elvégzését vállalta a fent megnevezett témában. A kutatás kiinduló tézise Nicholas Cook és Daniel Leech-Wilkinson kurrens zenetudományi álláspontja volt, miszerint a műalak a hangzó előadás során válik valóságossá és az interpretációtól függően megváltozik. Ebből kiindulva a posztdoktori kutatás arra a feltevésre épült, hogy az interpretáció lényegi hatással van a megszólaló mű fogadtatás- és hatástörténetére is.

Interpretáció

Magyarországi és külföldi archívumokban végzett kutatás eredményeként elkészült hét operanékesnő életrajza, és vizsgálat tárgya lett előadói stílusuk is. A korszak három legmeghatározóbb énekesnője – Krammer Teréz, Szoyer Ilona és Szamosi Elza – pályájának eddig teljesen ismeretlen forrásait sikerült feltárni. Szamosi Elza Puccini-operaáriákból készített hangfelvételeit számítógépes elemzéssel vizsgálva és külföldi énekesek felvételeivel összehasonlítva egyértelművé vált, hogy annak ellenére volt ő Puccini kedvelt és a Pillangókisasszony amerikai bemutatójára javasolt előadóművésze, hogy ő tért el leginkább a zeneszerző által a kottában rögzített előírásoktól. A kutatás további fontos eredménye, hogy a századforduló operett-előadói stílusa, valamint ennek az operanéklésre gyakorolt hatása korabeli hangzó és írott források segítségével feltárára került.

Az előadóművészeti analízis során nemcsak hangzó, hanem írott források, többek között a Zeneakadémia évkönyveinek az operanékes-képzésre vonatkozó adatai is feldolgozásra kerültek. Mivel az operai énekoktatásban a színészi képzés elsősorban prózai színészi alapokra épült, a kutatás színészetelméleti szakirodalommal is bővült, amely elsősorban azt

vizsgálta, miként vélekedtek a 19-20. század fordulóján az előadóművész szerepéről a mű interpretációja során.

Fogadtatástörténet

A recepciótörténeti kutatás keretében feldolgozásra került azon operák sajtórecepciója, amelyekben a fent említett énekesnők főszerepet énekeltek. Vizsgálat tárgyát képezték továbbá a Zeneakadémia évkönyveiben található tananyagleírások, hangversenyműsorok, így kimutathatóvá vált, hogy a kortárs operák rendkívül gyorsan beépültek az énekoktatásba.

Nem várt eredményt hozott a *Salome* magyarországi bemutatójának (1907) recepciótörténeti elemzése. A mű gazdag sajtóviszhangjában több kortárs esemény hatása – a Zeneakadémia Liszt Ferenc téri épületének megnyitása, vagy a korabeli magyarországi nőmozgalmak számos társadalomtörténeti vonatkozása – is lenyomatot hagyott. Ráadásul a művet éppúgy, mint Bécsben, Budapesten is betiltották, így a sajtórecepciót nemzetközi – német és osztrák – kontextusba lehetett helyezni. A mű különböző városokban zajlott bemutatói pedig rámutattak arra, hogy milyen szempontok vezérelték a budapesti Operaház vezetőségét a szerepek kiosztásakor.

Hatástörténet

A zenei alkotóművészi befogadás-történet elemzésének tárgyát képezték egyrészt a századforduló magyar operái, másrészt meg nem zenésített operai szövegek. A témakörbe tartozó magyar operák szerepkarakterológiai és zenei elemzéséhez a kottás forrásokon kívül a sajtó dokumentumai kerültek felhasználásra. Ezek révén jelentős mértékben bővült a vizsgálandó művek köre is, hiszen a különböző

napilapok és zenei vagy színházi szaklapok adatai alapján több, a húszas években bemutatott operáról kiderült, hogy már 1918 előtt elkészültek, csak az első világháború akadályozta a bemutatásukat (például: Hubay Jenő: *Anna Karenina*, Szabados Béla: *Fanni*). A befogadás-történeti elemzés keretében egy korábban teljesen ismeretlen forráscsoport, a gróf Bánffy Miklós által meghirdetett 1913-as operaházi librettópályázat közel tucatnyi fennmaradt pályaműve is feltárára került.

A kutatás eredményei hazai és nemzetközi fórumokon kerültek publikálásra (1 magyar és 3 angol nyelvű tanulmány), 3 angol és 6 magyar nyelvű előadás, továbbá 6 előadóművészeti workshop hangzott el tudományos konferenciákon és egyéb rendezvényeken. A workshopokon énekművészek közreműködésével tett kísérletet a posztdoktori kutató egy-egy vizsgált magyar operanékes előadói stílusának reprodukálására, továbbá az egykori és a mai operai előadásmód összehasonlítására. A legrészletesebb ilyen munkában Szakács Ildikó operanékesnő működött közre, akivel a posztdoktori kutató Szamosi Elza énekstílusát tanulmányozta több hónapon keresztül, majd a kutatás eredményeit felolvasó-koncerten mutatta be. Ennek keretében olyan művek is elhangzottak az egykori énekesnő repertoárjáról, amelyekből nem készített hangfelvételt. A posztdoktori több meghívást kapott az ösztöndíjas időszak után megrendezésre kerülő, kutatásához kapcsolódó külföldi és hazai rendezvényekre.

1. ábra Alszeghy Károly, Környei Béla, Giacomo Puccini, Szamosi Elza és Domenico Viglione-Borghese A nyugat lánya budapesti bemutatója után, a Magyar Királyi Operaház színpadán - Magyar Állami Operaház Emléktár

A Magyar Tudományos Akadémia Posztdoktori
Kutatói Program ösztöndíjasainak beszámolói

© Magyar Tudományos Akadémia, 2015

A kiadásért felel: Lovász László, az MTA elnöke

Készítették: Bodnár Andrea, Molnár Andrea,
M. Nagy Domonkos, Szarka László

A kiadványban szereplő képanyagot az MTA
Posztdoktori Kutatói Program ösztöndíjasai
bocsátották rendelkezésünkre